

El fons i les col·leccions d'imatge i so de l'Arxiu Històric de Sabadell

quadrndelesidees.press/larxiu-historic-de-sabadell-s-fons-i-col-leccions-dimatge-i-so-filmoteca-fonoteca-fototeca-videoteca-la-visio-dun-usuari/

May 31, 2016

Imatge: Espai de l'Arxiu Històric de Sabadell on s'ubica la secció d'Imatge i So. Sabadell, gener del 2016.

Si parlem de fotografia i memòria a Sabadell, cal que parlem sens dubte d'una de les institucions singulars de la nostra vila: la Secció d'Imatge I So de l'Arxiu Històric de Sabadell (SIS a partir d'ara). Sabadell té diferents espais on es conserva aquesta memòria: la UES, el fons dels fotoperiodistes Pere Farran (pare i fill), el fons de la Fundació Bosch i Cardellach... Fons d'institucions i fons privats però, sens dubte, on trobaríem físicament i simbòlicament concentrada, per a la majoria dels interessats, aquesta funció de conservació i difusió seria al mateix Arxiu Històric de Sabadell (AHS a partir d'ara) i específicament l'Àrea de la SIS.

En aquest «contenedor» de la nostra memòria hi faré una mirada, sobretot, des del punt de vista d'un historiador, actualment arxiver. Durant els anys 2006 i 2007 vaig poder treballar en aquesta institució mitjançant diverses beques Guillem Mateu i Domingo¹, avui malauradament desaparegudes. Em centraré en l'esmentada àrea de l'AHS i sobretot en un dels suports que conserven i gestionen en aquesta àrea: la fotografia.

Orígens de l'AHS i de la Secció d'Imatge i So

L' AHS té el seu origen en el vell arxiu municipal, iniciat arran de la formació i del desenvolupament del Comú de la vila (així s'anomenà la primera forma, que tenim documentada, d'organització municipal medieval dels sabadellencs). A Sabadell, en una data ben antiga, ja tenim un primer arxiver i historiador de la vila: Antoni Bosch i Cardellach, que actuà en un moment tan primerenc, entre 1791 i 1795, desplegant una forta activitat organitzativa i les bases de la nostra feina actual. Però no és fins molt posteriorment a aquest període que l'Arxiu Municipal agafarà mida. Després de la

Guerra Civil, la ciutat i l'administració creixien vertiginosament, i alhora anava en augment el seu fons fotogràfic, així com la facilitació i difusió de les tècniques de creació de fotografies.

Ja abans de la Guerra Civil van treballar en aquest projecte Gabriel Clausellas i Miquel Carreras; posteriorment s'hi incorporà Ernest Mateu, i finalment, a les darreries del franquisme i iniciada la democràcia, Andreu Castells i Josep Maria Benaul. El primer ajuntament democràtic va adquirir la Casa Ponsà l'any 1980 per traslladar-hi la documentació, que no cabia a les dependències municipals, i el 1983 se'n va inaugurar la seu física, tot i que l'arxiu municipal ja existia, com hem vist.

Parlant amb Isabel Pardo Navarro, tècnica superior de l'arxiu, m'explica que aquests intel·lectuals i historiadors contemporanis no només van lluitar per dotar la ciutat d'una infraestructura adequada a la documentació textual i administrativa municipal, sinó que es van mostrar molt sensibles a les necessitats específiques de la fotografia antiga i altres suports de gran vulnerabilitat física. L'any 1985 Bartomeu Cruells, Andreu Segura i Antoni Carbonell van elaborar un informe titulat *Estudi sobre la possibilitat de creació d'un arxiu fotogràfic*²) on es plantejaven els problemes i es proposaven actuacions concretes, seguint l'exemple del que es feia a altres països d'Europa.

Per entendre la trajectòria i consolidació de l'àrea de la qual parlem cal explicar-ne els orígens i que va en paral·lel a un dels fons fotogràfics cabdals que gestiona l'AHS, el Fons Casañas, de qui recentment s'ha publicat una biografia i catàleg. En aquesta publicació³ s'explica l'origen del tractament, conservació i difusió dels materials fotogràfics i del concepte de «patrimoni fotogràfic» a la nostra ciutat.

El seu llegat generà dos fets ben evidents en la nostra cultura recent: d'una banda, el desenvolupament i la consolidació del concepte «patrimoni fotogràfic» i, d'altra banda, la implantació del tractament arxivístic de la fotografia dins l'àmbit local [...] Passada la guerra, va iniciar una revisió de l'estat dels seus negatius i positius, i es dedicà a refer-ne l'arxiu. Amb els anys [...] es van convertir en l'eix central i vertebrador de tot un seguit de donacions, tant de particulars com d'institucions.

És a dir, que no només és l'antecedent de la SIS, sinó que té a veure amb la creació del conjunt de relacions que han possibilitat l'existència del servei al públic que dóna la SIS tal com el coneixem avui en dia i que abans s'ubicava a l'MHS (Museu d'Història de Sabadell). Seguim amb aquest interessant treball.

El que va endegar Casañas va ser continuat per altres col·laboradors que voluntàriament van fer un enorme treball d'adequació de les fotos originals a la necessitat d'arxiu i consulta.[...] en la mesura que les fotografies es consultaven i feien servir, es manifestava també l'enorme vulnerabilitat d'aquesta tipologia documental antiga: plaques negatives en suport de vidre que s'oxiden i es trenquen, positius en paper que perden la gamma tonal o s'enfosqueixen, problemes tots relacionats amb l'aparent contradicció entre la seva conservació i la utilització. L'alarma sonà entre els intel·lectuals del moviment cultural sabadellenc de la dècada de 1980.

L'antic Patronat de l'AHS i l'antic Patronat dels Museus de la Ciutat, dipositaris de fotografies i altres materials sensibles com ara pel·lícules, microfilms, enregistraments sonors i audiovisuals, van impulsar la creació de la nova secció que s'ubicaria a l'AHS. El canvi cap a la democràcia al nostre municipi també va lligat a una major sensibilitat per ajudar a la conservació de tot aquest patrimoni. Els primers ajuntaments democràtics van ajudar a dotar la ciutat de recursos (edifici, personal especialitzat, etc...) per poder oferir el servei que avui en dia tenim.

L'any 1990 la mateixa Isabel Pardo presenta el projecte⁴ de creació de la secció. Després de guanyar una beca per a aquesta finalitat, el 1991 es van reinstal·lar els fons i la SIS va ser inaugurada oficialment durant el IV Congrés d'Arxivística de Catalunya, celebrat a Sabadell l'any 1993. Des d'aleshores l'AHS ha anat treballant en el processament tècnic i la conservació d'aquestes imatges, sense oblidar mai que som deutors de totes les persones que van formar part d'aquesta cadena de treball ininterromput.

La gens casual coincidència de l'esmentat IV Congrés d'Arxivística de Catalunya posaria a la nostra ciutat i als seus professionals a l'avantguarda de la gestió de la documentació en format fotografia a l'Estat espanyol. En aquell temps (tant amb l'entrada de la democràcia com a partir de l'any 1990) es va tenir una visió capdavantera i una creixent capacitat de defensar el patrimoni documental i el servei al ciutadà, i avui estem a temps de continuar aquesta tasca.

Què hi ha en aquesta secció i futur

El personal laboral que tenim avui en aquesta àrea de l'AHS són la ja esmentada Isabel Pardo Navarro i el David González, com a tècnics superiors d'arxiu, destinats a la SIS. A part d'una treballadora autònoma, amb contractes temporals i molt intermitents, Patricia Álvarez. No és casual tampoc la presència d'aquest equip en la difusió, recerca i formació en aquest àmbit dels arxius i especialment en el format de document fotogràfic.

Aquest equip és l'encarregat de conservar, en bones condicions, la nostra memòria. Si no hi ha personal preparat i arxiu, sigui públic o privat, aquesta memòria no existeix, no es

Imatge: D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Eduard Garrigós, Capellas; Pablo Alòs i Clement, al camp de presoners de Mauthausen. Autor: Francesc Boix Campo. AHS. Fons Ricard Simó Bach.

visualitza i té moltes possibilitats de desaparèixer o d'invisibilitzar-se. Conservar la memòria fotogràfica d'una col·lectivitat necessita d'uns mínims bàsics d'infraestructures (temperatura, conservació, emmagatzematge). I de la mateixa manera la difusió i l'accés han d'estar sota el paraigua d'una acurada conservació.

Aquest equip, a part de professionalitat, destil·la amabilitat i cortesia. Cal assenyalar l'aparent pau que es respira en aquesta àrea de l'AHS. Visitant el despatx de treball d'aquesta àrea veurem les finestres obertes cap al carrer com a espais de treball, sense oblidar els dipòsits mateixos. El nexa entre els dipòsits i el carrer és aquest despatx.

El carrer ens aporta una interessant reflexió. Tots som conscients de la creixent multiplicació de possibilitats per realitzar fotografies. Què en quedarà d'aquesta multiplicació dels formats i de les capacitats per fer documents fotogràfics que estem documentant al segle XXI? Possiblement poca cosa, ja que quantitat no vol dir qualitat. El que sí que podem documentar és la multiplicació de la gran quantitat de possibles futurs fons fotogràfics. Pel que fa al present i al nostre futur immediat, per exemple, la tasca del periodisme d'investigació es nodreix de tot aquest fenomen de la multiplicació dels possibles reporters fotogràfics però també d'una bona xarxa d'arxius. No oblidem, per exemple, un altre personatge local i malauradament perdut fa poc. Com imaginariem els treballs d'en Xavier Vinader sense el suport fotogràfic? Com documentaran els investigadors del futur determinats casos obscurs de la política sabadellenca dels darrers anys?

Els fons que conservem, i que conservarem, en aquest espai ens parlen del nostre passat i també del nostre futur. No podem oblidar, per exemple, que una recerca històrica, o la simple memòria o el simple dia a dia de servir documentació a usuaris que no són investigadors, necessita a vegades del suport físic mateix per transferir correctament la informació. Per informar, en definitiva.

La primera mirada que fa l'usuari de l'arxiu sobre la unitat documental, sigui quina sigui, és una mirada marcada per la seva experiència/formació però també pel seu temps. En aquests espais de la memòria preservem tant la història mateixa de la ciutat com també la recerca i mirada futura dels investigadors/-es, arxivers/-eres. És important dedicar recursos a aquests espais, sempre que vulguem tenir memòria, és clar...

Pel que fa al nostre passat, per exemple, el SIS ha ajudat a transferir i a informar d'una cosa tan important com és mostrar-nos les cares dels assassinats pel feixisme. Imaginem-nos els excel·lents articles apareguts a la revista *Arraona*, núm. 30, sense les corresponents fotos que l'acompanyen. El fons Ricard Simó i Bach, del mateix AHS, ha posat cara i memòria a la vida i la mort de sabadellencs i sabadellenques de Mauthausen⁵. Ha visualitzat la figura d'Eduard Garrigós, supervivent d'aquell espai d'odi i aniquilació. I ens fa perdurar en el temps la necessària memòria i record. I més ara en aquest temps de repunt del feixisme per tot Europa. Ha visualitzat una part de les víctimes sabadellenques de la deportació⁶. El retrat dels supervivents i dels finats, amb

les seves vides «normals» i amb les seves millors gales —la fotografia cap a la primera meitat del segle XX tenia unes implicacions ben diferents tant pel que fa a tècniques com pel que fa a costos i implicacions— és una cosa ben colpidora. Aquesta realitat del feixisme, tot i que allunyada temporalment, no és pas una cosa malauradament arraconada i minoritària. Gràcies a aquests treballs i a aquestes fotografies tenim la constància i la documentació de l'horror. Necessitem tenir aquesta realitat a prop per ser ben conscients que podem tornar a patir-la. I és una realitat tan colpidora que no sembla real.

Imatge: Alliberament del camp de concentració de Mauthausen per les tropes nord-americanes comandades pel coronel Richard Seibel. En primer terme, Eduard Garrigós. Autor: Francesc Boix Campo. AHS. Fons Ricard Simó Bach.

Les noves tècniques de gestió documental, i la bona predisposició i coneixements de la gent de l'AHS, han permès també la realització d'aquest petit treball. Ens han de servir i serveixen per traslladar ràpidament i eficientment la informació i la realitat que porten inscrita (com les mateixes metadades⁷ que van relligades en el mateix document emmagatzemat o difós). De fet, gran part del treball s'ha realitzat a partir de consultes i demanda de documentació de forma no presencial, que disminueix la pressió sobre el document original, no pas sobre la feina dels arxiviers.

I tornant a mirar cap al futur immediat, actualment la SIS forma part d'un grup de treball d'arxius fotogràfics de la Diputació de Barcelona que està desenvolupant un gestor d'imatges per a tots els arxius de la XAM (Xarxa d'Arxius Municipals). Aquest programa tindrà un mòdul de gestió de les col·leccions per als arxiviers i una part pública a través d'un portal web on es podran consultar tots els fons/col·leccions fotogràfiques de diferents municipis de la província de Barcelona.

La secció també assumeix dins l'AHS els projectes de digitalització documental i tota la tasca de reproducció documental del servei d'atenció al públic. A més la SIS participa en projectes nacionals i internacionals, com el projecte Preforma de preservació digital, fa assessorament en el portal d'Arxius de la Subdirecció General de la Generalitat i és membre del grup de treball de la CNAATD sobre continguts de TV i de l'OPATL (Observatori Permanent d'Arxius i Televisions Locals).

De la mateixa manera, des de les beceroles dels arxius de Sabadell —i de tot arreu— aquesta activitat s’ha basat en l’empatia, el voluntariat, la temporalitat laboral, les sinergies amb la ciutadania. I és que aquestes relacions cada cop deixen de ser menys intangibles i es fan més reals —i si no només cal mirar quins són els comportaments electorals i polítics d’aquesta ciutadania contemporània.

Enhorabona a tots per tenir institucions que vetllen pel nostre patrimoni i enhorabona per tenir també voluntats i voluntariats que ho acaben de lligar tot. No oblidem que molt del que podem consultar és també producte d’una tasca també dels «voluntaris»: el mateix Antoni Bosch i Cardellach era metge i secretari municipal, i molts dels que aquí han aparegut (Casañas, Carbonell, etc) també ho són.

Però no tot es fa amb voluntaris, calen recursos i cal reconeixement institucional, i més ara que s’ha professionalitzat la tasca de l’arxiver. L’actual xarxa de museus i arxius es va fer gràcies al reconeixement de les institucions polítiques locals. Ara ens tocaria una segona etapa de revalorització d’aquest patrimoni nostre, i qui no ho tingui clar que miri la xarxa de museus i arxius de la veïna vila de Terrassa. En definitiva, que miri el tractament del patrimoni local que fa el nostre municipi veí.

RICARD OLIVA FRAGO

1. Guillem Mateu i Domingo fou membre destacat de l’Arxiu Històric de Sabadell. Morí, amb 37 anys, el 24 de gener de 1993 a causa d’una greu malaltia. El Patronat de l’AHS, tot recordant-lo, instituï dues beques amb el seu nom amb els propòsits de facilitar als postgraduats la possibilitat d’adquirir, ampliar i perfeccionar coneixements i pràctica arxivística i de contribuir en els treballs d’organització dels fons històrics de la ciutat. L’actual organisme del qual depèn l’AHS des del 2007, l’OAMA (Organisme Autònom de Museus i Arxiu Històric de Sabadell) ja no convoca aquestes beques. ↵
2. Estudi sobre la possibilitat de creació d’un arxiu fotogràfic. Andreu Segura, Antoni Carbonell i Bartomeu Cruells. Sabadell, 1985. (Biblioteca AHS ↵
3. *Enfocant Sabadell: Francesc Casañas i Riera (1909-1936) / David González Ruiz, Isabel Pardo Navarro* (pàg. 15-38). A: *Francesc Casañas i Riera : el retrat d’una ciutat (Sabadell, 1909-1936)*. Sabadell, 2015 Ajuntament de Sabadell. ↵
4. Ja hem esmentat la tasca de publicació de treballs relacionats amb l’arxivística i el nostre patrimoni per part d’Isabel Pardo i David González, junts i per separat. El mateix David González i posteriorment Patrícia Álvarez gestionen la pàgina web, sobre arxius i gestió documental, [Arxius 2.0](#). En aquest blog hi ha una gran quantitat d’entrades sobre el suport fotogràfic. El mateix David González realitza una tasca de docent en arxivística en diverses institucions (Diputació de Barcelona, Ajuntament de Barcelona...). ↵

5. «El relat de la vida d'E. Garrigós al sistema concentracionari del KL Mauthausen» de S. Sáiz i E. Gallart. A *Arraona*, Número 30, Sabadell 2006, pàg. 131. ⇐
6. «Víctimes sabadellenques de la deportació...» de J.M. Benaul . A *Arraona*, Número 30, Sabadell 2006, pàg. 122. ⇐
7. «Les metadades són les dades sobre dades. Són un conjunt d'informació estructurada que descriu i permet trobar, gestionar, controlar, comprendre o preservar altra informació en el decurs del temps. Les metadades també permeten identificar, autenticar i contextualitzar els documents d'arxiu, i les persones, els processos i els sistemes que creen, gestionen i usen aquests documents.» (Definició extreta del *DIRKS Glossary. Manual d'Arxivística i Gestió Documental*. Diversos autors, Associació d'Arxivers, 2009). ⇐

Ricard Oliva Frago

Llicenciat en Història (UAB), Màster en Arxivística i Gestió de Documents (ESAGED) i Postgrau en Conservació Preventiva i Gestió del Patrimoni (UAB). He treballat d'arxiver, de professor de Ciències Socials, d'arqueòleg, de cambrer, de repartidor de propaganda i de manobre. Actualment arxiver de l'Arxiu Claret de Vic. Músic aficionat i aficionat en general.

